

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛЬОВОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ ЗОНІ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ (1941-1943)

В.М.Краснопьоров

АНОТАЦІЯ

У статті автор висвітлює функціонування польової жандармерії у військовій зоні окупації Україні. Описує основну структуру, аналізує завдання та визначає місце та роль у всій поліцейській системі. Також особливу увагу дослідник приділяє взаємодії фельдждармерії з допоміжною та німецькою таємною польовою поліцією.

Ключові слова: польова жандармерія, поліцейська система, допоміжна поліція, регулювання дорожнього руху, охорона, патрулювання, комендатура.

На території військової зони окупації України діяв розгалужений поліцейський апарат, котрий містив в собі як німецькі, так і місцеві органи. Структура,

функціонування та взаємодія різноманітних поліцейних підрозділів і, зокрема, польової жандармерії, є недостатньо вивченою темою.

Українська історіографія тільки нещодавно звернула увагу на це питання. Часто дослідники лише перераховують німецькі підрозділи Таємної польової поліції (ГФП - Geheime Feldpolizei), СД, фельджандармерії (Feldgendarmarie), структури поліції порядку та СС не вдаючись до з'ясування їхньої специфіки та умов діяльності. Утім, не дивлячись на часте дублювання функцій, вони мали суттєву відмінність та по різному виконували поліцейні та каральні завдання.

Серед українських дослідників частково теми польової жандармерії та її місця в структурі окупаційної поліції торкалися А.В. Скоробогатов та О.В. Романько [1]. Перший безпосередньо висвітлює деякі аспекти її функціонування у військовій зоні окупації України. Але більше зосередився на ролі ГФП в поліцейному апараті. Другий історик коротко розкрив структуру та завдання польової жандармерії в окупованому Криму.

Серед іноземних дослідників поліцейну структуру і зокрема польову жандармерію досліджували німецькі (Й. Вурдак), американські (Г. Уильямсон і Р. Вольстад) та російські (Д. Жуков та І.І. Ковтун) вчені [2]. Дослідник з Німеччини Й. Вурдак спираючись на німецьку історіографію та архівні джерела описав загальні моменти функціонування польової жандармерії. Навів дані по усім батальйонам, показав специфіку їх створення та дислокацію. Американці Г. Уильямсон та Р. Вольстад у своїй невеликій праці описали усі військові поліцейні формування нацистської Німеччини, зокрема і польової жандармерії. В роботі російських істориків Д. Жукова та І.І. Ковтуна польова жандармерія розглядається у контексті формування та взаємодії з допоміжною поліцією у російській зоні окупації. Також до питання функціонування фельджандармерії привертала увагу і американські військові, які спираючись на спогади німецького командування, описали особливості військового руху та перевезень на східному фронті, зокрема його регулювання військовою поліцією [3].

Метою даної роботи є дослідження функціонування польової жандармерії у військовій зоні окупації України. З поставленої мети витікають наступні завдання: а) надати організаційні та структурні складові польової жандармерії; б) проаналізувати її основні функції; в) визначити місце та роль польової жандармерії в окупаційному поліцейному апараті; г) охарактеризувати особливості взаємодії з німецькими та місцевими поліцейними формуваннями.

Основними джерелами дослідження зазначеної теми є розпорядження та звіти командування груп армій Південь та Центр, тилових та прифронтових районів А і Б, начальників польових й гарнізонних комендатур, структур поліції та порядку СС, що містяться в Центральному державному архіві вищих органів влади України та Центральному державному архіві громадських об'єднань України. Також були використані документи міських, районних та сільських управ, що зберігаються у фондах архівів Сумської, Луганської та Донецької областей.

Фельджандармерія була сформована під час мобілізації німецької армії в 1939 р. Її співробітниками переважно були колишні досвідчені чини цивільної поліції з підрозділів цивільної жандармерії (особливо моторизованої – Motorisierte Gendarmerie), а також армійські унтер-офіцери.

Переважна більшість батальйонів польової жандармерії була зосереджена при командуванні армій. Вища командна структура перебувала в підпорядкуванні штабу Верховного командування сухопутних військ (ОКХ), до якого був прикомандирований старший за званням офіцер фельджандармерії. Він знаходився в безпосередньому підпорядкуванні генерал-квартирмейстера сухопутних військ і відповідав за всі питання, що стосуються даної військової поліції, в тому числі за роботу з особовим складом, призначення на посади і т.д. Останній відповідав також за призначення

обов'язків військової жандармерії і контроль над їх виконанням. Наступні за рівнем командири (штаб-офіцери) були при командуванні до кожної з армій. Штаб-офіцер контролював всі підрозділи фельджандармерії, придані армії, і відповідав за підтримання порядку і дисципліни, особливо за забезпечення дорожнього руху та порядку на шляхах проходження військ при великих передислокаціях. Кожна польова армія вермахту мала у своєму розпорядженні батальйон фельджандармерії (Feldgendarmarie Bafallon), а кожна дивізія - рота (Feldgendarmarietrupp) [4].

Окрім армій польова жандармерія була в підпорядкуванні тилових районів. В доповідній записці для начальника тилу та постачання в Полтаві від травня 1942 р. йшлося про те, що в розпорядженні командира охоронних військ і начальника оперативного тилового району «Південь» серед інших поліцейських підрозділів був один батальйон польової жандармерії [5]. А тиловий район № 550 17-ї армії на липень 1942 р. мав у своєму розпорядженні вже два батальйони (№ 693 та 694) [6]. Далі фельджандармерія розподілялась по комендатурах. У додатку до листа № 10700/42 від 31.10.42 р. головнокомандуючого військ охорони і комунікацій в тиловому районі «Б» йшлося про те, що польова жандармерія ділиться на головний відділ (корпусні підрозділи) та польову жандармерію при комендатурах [7].

Взагалі на сході вермахт мав у своєму підпорядкуванні 15 батальйонів польової жандармерії [8]. Безпосередньо у військовій зоні окупації України знаходились такі: 541-й батальйон – створений в 16.8.1939 р. з поліції порядку в Дрездені та був у підпорядкуванні 6 армії; 551-й батальйон – сформований в Штутгарті та підпорядкований 4 танковій армії; 571-й батальйон – створений в березні 1938 р. для окупації Австрії та реорганізований 26.8.1939 р. в Нюрнберзі з поліції порядку. Був підпорядкований 6-й армії, потім діяв у південній Україні; 682-й батальйон – сформований 25.8.1939 з поліції порядку та був у підпорядкуванні 1-ї танкової армії; 683-й – сформований в Берліні з поліції порядку 25.8.1939 та підпорядковувався 11 армії, а з 1943 р. 8 армії; 692-й батальйон - сформований 11.2.1941 у Фрайбурзі, діяв у групі армій «Південь»; 693-й батальйон - сформований 24.3.1941 р. та діяв на півдні України та Росії в районі 17-ї армії; 694-й батальйон - створений 20.3.1941 та був у підпорядкуванні 3-ї танкової армії, потім 17 армії [9].

Батальйон за номером 698 був один із небагатьох, що сформований вже під час бойових дій на території півдня України та Росії в середині 1942 р. В наказі № 2 коменданта 550-го армійського тилового району від 2 серпня 1942 р. йшлося про вивід однієї роти з 693 батальйону в підпорядкування начальника економічної групи штабу 17-ї армії. Надалі з 4-ї роти мав сформуватися новий 698-й батальйон в Ростові. Також наказ вимагав доповіді про наявність вільних жандармів [10].

Батальйон польової жандармерії організаційно складався з трьох або чотирьох рот. Рота ділилася на три взводи, в кожному з яких було 4 офіцери, 90 унтер-офіцерів і 22 рядових [11]. Більшість підрозділів польової жандармерії були повністю моторизовані. Але що стосується підрозділів польової жандармерії при комендатурах, то вони могли мати і кінний склад [12].

Іншою ситуація була при польових та гарнізонних комендатурах. Польових жандармів постійно не вистачало. Польова комендатура № 198, що розташовувалась в м. Охтирка, у звіті про бойові дій від 6.1.1942 р. направленому начальнику тилового району № 103 повідомляла про нестачу охоронного складу. Доповідалося, що для проведення боротьби з партизанами в розпорядженні комендатури окрім протитанкового дивізіону та важкого артилерійського дивізіону немає ніяких бойових одиниць. Загальна кількість цих підрозділів складала 341 чоловік. Також інформувалося, що команда жандармів із 1 офіцера та 16 рядових недостатня для виконання покладених на них функцій. Особливо на фоні значних каральних операцій

проти партизан у великому за масштабами районі. Тому висловлювалося прохання додати ще одного жандармського офіцера [13].

Склад польових жандармів у комендатурах на Сході відрізнявся від інших європейських країн окупованих Третім Рейхом. Наприклад, у Бельгії кожній польовій комендатурі надавалася група з 1 офіцера та 32 рядових. З цього приводу польовий комендант вже згаданої 198-ї комендатури вимагаючи підкріплення доповідав, що 16 польових жандармів даної комендатури та двоє гарнізонної в місті Охтирка обслуговують район площею в 9 600 кв. км. з населенням 30 000 жителів [14]. У міській комендатурі Києва в жовтні 1941 р. (місто на той час перебувало у військовій зоні окупації) також був один офіцер польової жандармерії та 16 службовців [15]. Польова жандармерія 197-ї польової комендатури в Ніжині взагалі після реорганізації, на початку 1942 р., мала обслуговувати 23 райони [16].

Дефіцит польових жандармів виходив із кількох причин. По-перше, польовий жандарм був універсальною одиницею, яка виконувала безліч функцій, про які ми поговоримо пізніше. Через це підготовка кадрів фельджандармерії була довгим та складним процесом. По-друге, представники цієї поліційної структури мали слідкувати за великою територією, що йшла за широким фронтом. По-третє, не цільове використання польових жандармів. Зокрема, це проглядається в наказі № 60 командуючого оперативним тилу районом «Південь» від 4.2.1942 р. У питаннях управління, щодо польової жандармерії, начальник відділу молодшого начальства та рядового складу зазначає: «Доводиться констатувати, що службовці фельджандармерії, не дивлячись на устав сухопутних військ 275 № 2, залучаються до службових заходів, котрі не мають нічого з їх службою як такою. Наприклад жандарми використовуються в якості водіїв автомобілів або утриманнями військового майна в комендатурах, в якості писарів квартирмейстерської служби і навіть в якості водіїв особистих авто комендантів. Через велику нестачу жандармського персоналу таке використання службовців є не терпимим. Командування всіх інстанцій зобов'язане прийняти відповідні міри» [17]. Далі вимагалось доповісти про наявний некомплект польової жандармерії до 20.2.42. командуючому оперативним тилу районом «Південь» у відділ молодшого начальства і рядового складу, надавши списки вакантних посад [18].

Як зазначалося раніше, функції польової жандармерії були дуже розгалужені. В основному вони зводились до чотирьох основних: По-перше, це підтримання військової дисципліни. Так, у листі-відповіді головного коменданта комендатури м. Сталіно від 21.9.42 на лист районного сталінського коменданта, щодо сил польової жандармерії, наданий вичерпний перелік завдань даної структури. Дисциплінарний контроль у армії йде першим пунктом. Фельджандармерія мала: попереджувати злочинні діяння, несанкціоноване розквартирування військ та привласнення майна цивільного населення. Вона брала безпосередню участь у розшуку дезертирів, що самовільно відлучились з розташування військ. Також проводила регулярну перевірку документів відпускників та військовослужбовців у відрядженнях [19].

Взагалі питання порядку у вермахті було надзвичайно актуальним. У наказі командування груп армій Південь від 27.10.41 йшлося про те, що комендантським патрулям, польовій жандармерії та ГФП діяти більш ретельно там, де є небезпека збільшення кількості дисциплінарних порушень [20]. Тобто фельджандармерія у цьому питанні діяла вкупі з іншими підрозділами. Зокрема, дезертирів польова жандармерія після допиту віддавала військовому польовому суду. А на свята патрульна служба посилювалась [21].

По-друге, польова жандармерія займалася забезпеченням та регулюванням руху. Так, у згаданому листі від міської донецької комендатури зазначалося, що дорожньо-транспортний контроль згідно уставу 275, пункт 38-40, здійснювався фельджандармерією. Особливо слідкували за рухом військових транспортних засобів,

включаючи перевірку путівних листів. Мали регулювати дорожній рух при значних переміщеннях військових контингентів та розслідувати дорожньо-транспортні пригоди за участю військового транспорту. Також жандармерія здійснювала забезпечення маркування доріг та контроль за збереженням засобів для цього. Вона проводила вилучення зайвих дорожніх знаків [22]. До прикладу, комендант вже згаданого 550-го армійського тилового району 26 червня наказав 693-у батальйону польової жандармерії забезпечити вказівками і табличками магістраль «Північ» Сніжне-Калинівка-Ново Бахмутське-Куйбишево-Ростов [23].

Польова жандармерія мала постійно проводити обстеження доріг на можливість перевезення і цю процедуру проводити постійно. Так, згідно наказу вище згаданого коменданта армійського тилу від 21 липня 1942 р. 694 батальйон мав виділити польового жандарма для рекогносцирування дороги в напрямку Успенська-Куйбишево-Дьякове-Ровеньки. При цьому останній мав встановити ширину, основу та покриття дороги, визначити погані ділянки, залізничні переїзди, підйоми та спуски [24].

Взагалі регулювання транспортного руху, особливо на марші військ, було складним завданням. Для цього могли залучатися цілі батальйони, а у випадку дефіциту підрозділів за цілий батальйон могла працювати одна рота [25]. Хвороби, втрати, відпуски в підрозділах, також, зменшували кількість вільних рук для регулювання дорожнього руху [26].

По-третє, польова жандармерія мала завдання з охорони безпеки. Ця функція була найбільш різноманітною серед усіх інших. В першу чергу жандарми мали охороняти адміністративні одиниці окупаційної влади, особливо під час передислокації. Так, до польової комендатури № 200, що прямувала в Таганрог з окупаційної частини України, мала приєднатися рота 694 батальйону польової жандармерії для надання охорони та безпеки [27].

Також фельджандармерія брала активну участь в охороні інших стратегічних об'єктів разом із іншими поліційними структурами. У доповіді польової комендатури № 194 оперативному відділу 103-о оперативного тилового району від 5 вересня 1942 р. вказувалось, що для того, щоб швидше діяти під час появи партизан та для кращої організації охорони забору зернових і транспортуванні врожаю, управління польової комендатури сформувало периферійні команди в Сумській області. До прикладу в поселенні Шальгіно, Глухівського району, в складі 2-х службовців польової жандармерії разом із відповідною кількістю службовців місцевої допоміжної поліції; в Крупці, Шосткінського району, в складі 1 службовця польової жандармерії та 10 службовців допоміжної охорони; в Слобідці, Буринського району, в складі 3-х службовців польової жандармерії та 19 службовців допоміжної охорони [28]. З січня по березень 1942 р. польова жандармерія 197-ї польової комендатури брала участь в охороні мостів Чернігівської області від с. Димерки, Кезелецького району, до м. Бобровиці разом із допоміжною поліцією [29].

Забезпечення порядку та безпеки здійснювалось польовою жандармерією за допомогою постійного патрулювання. Наказ начальника оперативного тилу групи армій «Південь» генерала піхоти фон Рока від 12.10.41 р. повідомляв, що дивізії, польові і гарнізонні комендатури контролюють свої райони військовими патрулями і патрулями польової жандармерії. А взвод польової жандармерії при начальнику оперативного тилу можна за необхідністю залучати для служби контролю з комендантськими патрулями в особливих випадках [30]. Патрульні рейди фельджандармерії були досить ефективними. У звіті про діяльність польової жандармерії польової комендатури № 197 з 17.12.41 по 12.1.42 рр. йшлося про те, що за звітний період проведено 36 кінних патрулів, серед них 31 в нічний час. Було проведено 3 обшуки, та затримано 12 чоловік. Здійснено 48 міських патрулів, 15 з них за особливим завданням. Заарештовано 21 особу. Також відбулося 20 інших дізнань,

розшуків, допитів. Особи що були заарештовані за незаконне зберігання зброї, боєприпасів та вибухівки і магазинних товарів передані військовому управлінню комендатури. Інші, що були запідозрені у партизанській діяльності, передані до ГФП. Так у загаданих Бобровицях схоплені 2 партизани допоміжною поліцією, передані через фельджандармерію до таємної польової поліції [31].

Безпеці у військовій зоні окупації України найбільше загрозували диверсанти, парашутисти та партизани. Саме їх знешкодження вимагало скоординованої дії усієї поліційної системи. Як тільки повідомлялося про появу таких одразу залучали всі можливі поліційні структури, і у тому числі польову жандармерію. Гарнізонна комендатура м. Ромни 1.3.1942 р. повідомляла, що за свідченням бургомістра було виявлено 5 парашутистів. В операції по їх знешкодженню брали участь 1 лейтенант польової жандармерії, 1 фельдфебель, 1 унтер-офіцер та 2 солдати, а також унтер-офіцер медичної служби. Після затримання одного парашутиста був присланий 1 лейтенант польової жандармерії для допиту [32]. Розвідвідділ головного командування надавав особливі розпорядження за № 1490/42 проти партизанського руху і шпіонажу, де повідомлялося, що за інформацією верховного командування групи армій з 5 на 6 червня 1942 р. в районі Донця були скинуті з літака 92 інструктори з партизанського руху. 15 з них були одягнуті в німецьку форму з посвідченням. Наказувалось польовій жандармерії та ГФП перевіряти документи (розрахункові книжки) осіб у військовій формі, що будуть підозрілими [33].

Партизанський рух у військовій зоні окупації найбільш дієвим був у Сумській, Чернігівській та частково Харківській областях. На Донбасі через географічні умови переважала підпільна боротьба. Саме партизанські загони завдавали найбільшого клопоту поліції, зокрема польовій жандармерії. Проти партизанського руху остання боролася шляхом виявлення комуністичного та радянського патріотичного елемента, як запобіжного заходу проти появи озброєних загонів, за допомогою інформаторів та агентів. А також безпосередньо каральними, бойовими заходами. У першому випадку створювалась мережа агентів серед місцевого населення. Мотивацією для цього могли стати матеріальні та грошові преференції. Здебільшого агентура фельджандармерії мала локальний характер та створювалась при комендатурах, це її відрізняло від ГФП [34]. Так Яків Ярцев, що працював на польову жандармерію був закинтий у партизанський загін Харківської області. Він інформував німців про стан загону та його структуру [35].

Воєнні акції проти партизан здійснювались регулярно. Проте їхня ефективність була далеко не завжди на високому рівні. Польова комендатура № 194 повідомляла 5 липня 1942 р., що 4 липня розвідувальний підрозділ управління гарнізонної комендатури 1/358 в Глухові чисельністю до 100 чоловік, в складі службовців польової жандармерії, туркменських підрозділів, службовців добровільних допоміжних загонів і допоміжної поліції, наштотхнувся в лісі північніше згаданого Шальгіно на чисельно більший загін в 200-300 чоловік. Німецький підрозділ був розбитий. 1 службовець фельджандармерії, 10 туркменів, 12 добровольців і 15 допоміжних поліцейських не повернулись в управління гарнізону [36]. Також не завжди вдавалось проводити успішні акції через проблеми з допоміжною поліцією. Начальник поліції безпеки Чернігова доповідав 24 липня 1942 р. у Штаб командування, що польова жандармерія разом з допоміжною поліцією здійснювала чистку у одному з сіл області. Коли почалась перестрілка допоміжні підрозділи розбіглися, тому партизанам вдалось піти [37].

Регулярні акції проти партизан здійснювались фельджандармерією не тільки з допоміжними чи місцевими силами. Також брали участь і інші німецькі підрозділи, а також союзники. В районі Сновська Чернігівської області в травні 1942 р. відбувались потужні антипартизанські акції. В них були задіяні польова жандармерія, ГФП,

угорські військові частини і допоміжна поліція. Акція була доволі успішною. 30 травня 1942 р. коло Еліно було захоплено у полон 230 партизан. 30 з них через супротив були розстріляні на місці, а інші передані до ГФП на допит. Прочісуючи населені пункти Еліно, Млинка, Мостки, Студентська, Тихановичи та Мурик окупаційні підрозділи заново, де це було можливо, створювали поліцію [38].

Співробітництво з ГФП проводилось і в попереджальних акціях. В районі 197 польової комендатури в січні 1942 р. фельджандармерія та таємна польова поліція разом з угорцями вислали 4 спеціальних патрулі для перевірки повідомлення про великі загони партизан в Чернігівській області коло с. Плоського Носівського району та с. Омбиша Борзнанського району. При цьому арештували 2 партизана та передали ГФП [39]. Взагалі тісне співробітництво ГФП та польової жандармерії було визначене ще в наказі «Про боротьбу з шпіонажем та зрадою. Передбачені заходи зі збереження військової Таємниці» підписаним генералом піхоти фон Зоденштерном 1.2.41 р. Зазначалося, що усі заходи ГФП мають проводитись разом з фельджандармерією та комендатурами [40]. А вже у згаданому листі від коменданта м. Сталіно від 21.9.42 р. зазначалося, що одне з головних завдань фельджандармерії є співробітництво з органами ГФП, службою безпеки, поліційними та жандармськими силами [41]. Але через дублювання функцій ідеальної взаємодії було досягти важко. У наказі начальника тилового району південної групи армій від 27.1.42 р., щодо боротьби з партизанами, повідомлялося про красномовний випадок. У позаслужбовий час лейтенант польової жандармерії дізнався, що в районі його гарнізонної комендатури діє банда партизан. Однією військовою частиною, котра дислокувалась там, у взаємодії з ГФП були заплановані заходи по захопленню та знищенню партизан. Операція мала початися в найближчий час. Не проінформував ні військову частину, ні польову поліцію, лейтенант сам почав самостійні дії проти партизан, які привели до зриву операції. Завдяки таким діям польової жандармерії партизани завчасно дізнались про заходи проти них. Підкреслювалось, що самостійні дії приданих гарнізонним комендатурам підрозділів польової жандармерії з боротьби проти партизан допускаються лише в тому випадку, коли поблизу не діють групи захоплення та ГФП [42].

Вже зазначалося, що захоплені партизани мали передаватися фельджандармерією ГФП для допиту. Утім, жандарми також вдавалися до вбивства партизан коли, у випадку бойового становища, не було можливості передати їх польовій поліції, або коли вони вже були допитані. Показовим є випадок розстрілу 14 партизан дебальцівською польовою жандармерією 08.06.1943 р. [43].

Фельджандармерія, також, брала активну участь у замиренні місцевих мешканців. Сюди входили контроль за пересуванням населення, дотримання правил ночівлі та комендантської години [44,45]. Для того щоб отримати дозвіл на реєстрацію часто потрібно було отримати дозвіл фельджандармерії, особливо в районах партизанської діяльності [46].

Окрім вище перерахованих на польову жандармерію покладалися численні додаткові завдання. Відомо, що німецька окупаційна влада збирала численні поставки харчів від населення. Фельджандармерія використовувалась у якості органу примусу там, де вони зривались. В згаданому звіті патрулювання польової жандармерії польової комендатури № 197 зазначалося, що у лютому-березні 1942 р. було заарештовано одного керівника колгоспу Ніжинського району за зрив поставок, котрого передали в руки ГФП [47].

Також представники польової жандармерії слідкували за вилученням майна вермахту та зброї у місцевого населення, виявляли залишену трофейну техніку [48]. Одну роту 693 батальйону в липні 1942 р. було виділено саме для збору трофеїв [49].

Специфічне завдання ця поліційна структура отримала у Сталінській (нині - Донецькій області). В якості тимчасової міри вона мала контролювати та охороняти загони військовополонених, що використовувались для розмінування [50]. Основою команди саперів був батальйон полонених з Макіївки, до якого додавалися військовополонені з стаціонарних таборів 312 Ханжонково, 378 Горлівка, 385 Чистяково, 386 Шахти, 387 Сталіно та з «Дулагу» 202 Артемиська. Начальники команд мінних полів призначалися з польових жандармів [51].

Фельджандармерія також займалася слідством та притягненням до відповідальності за значні зловживання. Постанова № 67 по управлінню бургомистра Будьонівського району м. Сталіно від 13-го липня 1943 р. інформувала про матеріали слідства Польової Жандармерії п. Будьонівка на громадянина Дуніна Віктора, який під час евакуації розпродав державного майна на 80 тис. крб. На основі доказів польова жандармерія констатувала факт розкрадання майна [52].

Окремої уваги заслуговує питання спів дії польової жандармерії з допоміжною поліцією. Ці підрозділи не тільки проводили спільні антипартизанські акції, про що вже повідомлялося вище. Допоміжна поліція, за наказом польового жандарма чи гарнізонного коменданта, часто діяла в інтересах фельджандармерії. Так, вона супроводжувала жандармів, що діяли по одинці. Допомогала в розшуку втікачів військовополонених та військовослужбовців вермахту українського походження, німцями займалася в основному жельджандармерія. Не допускала викрадення військового майна, контролювала настрої місцевого населення та навіть допомагала службі регулювання дорожнього руху при переміщенні значних військових контингентів [53]. Як бачимо, протягом окупації допоміжною поліцією, в багатьох аспектах, хотіли перекрити нестачу польових жандармів. Навіть перехід від звичайної функції охорони порядку до бойових загонів із кулеметами для боротьби з партизанами командуючий військами оперативного тилового району груп армій «Б» в грудні 1942 р. мотивував саме цим [54].

Зі свого боку фельджандармерія брала активну участь у формуванні та навчанні допоміжної поліції. Також надавала інструкції та слідкувала за дисципліною. Польова жандармерія могла формувати при комендатурах поліцію з місцевого населення одразу після початку окупації. Але були випадки, коли допоміжні структури повністю вибивались партизанами. Після цього поліція створювалась наново [55]. Навчання допоміжної поліції було дуже розповсюдженою функцією польових жандармів. В розпорядженні за № 8-42 Польової Комендатури № 679 від 7.6.1942 р., що розташовувалась тоді в м. Синельникове Сталінської області, до всіх шефів районів та посадників у пункті 22 в розділі «Муштрове навчання» допоміжної поліції повідомлялось: «Як правило, навчання по вартовій службі та службі безпеки, а також з регулювання руху проводиться через польову жандармерію, польові та місцеві комендатури» [56]. Фельджандармерія могла контролювати інструкторів з підготовки, визначала програму навчання та контролювала виконання. За порушення програми навчання вживались заходи покарання [57]. Також поліцаї отримували дисциплінарне покарання або звільнення від польової жандармерії через крадіжки, вживання алкоголю, порушення повноважень тощо [58].

Отже, польова жандармерія була багатofункціональною та ключовою структурою поліцейської системи військової зони окупації України. Діяла у формі батальйонів та рот при арміях, дивізіях та тилових районів, та у формі взводів та груп при польових та гарнізонних комендатурах. Через велику кількість завдань, значну територію функціонування та не цільове використання іншими німецькими підрозділами, вона мала велику проблему з виконаннями своїх прямих повноважень, особливо через дефіцит кадрів. Щодо самих функцій, то вони розділялись на чотири основні групи і включали в собі організаційні, бойові, каральні, контролюючі елементи.

Фельджандармерія мала постійно співпрацювати разом з іншими окупаційними поліційними органами, особливо з допоміжною поліцією, над якою мала керуючий та зверхній статус, та з таємною польовою поліцією. З останньою та з іншими німецькими військовими та поліційними підрозділами мала проблеми в ефективності використання через дублювання функцій.

РЕЗЮМЕ

В статті автор освітає функціонування полевой жандармерии в военной зоне оккупации Украины. Описывает основную структуру, анализирует задачи и определяет место и роль во всей полицейской системе. Также особое внимание исследователь уделяет взаимодействию фельдгадармерии со вспомогательной и немецкой тайной полевой полицией.

Ключевые слова: полевая жандармерия, полицейская система, вспомогательная полиция, регулювання дорожнього руху, охорона, патрулювання, комендатура.

SUMMARY

In this article the author examines the functioning of the field gendarmerie in the field of military occupation zone of Ukraine. Describes the basic structure, analyze the tasks and determine the place and role in the entire police system. The researcher pays particular attention to the interaction field gendarmerie with the auxiliary police and the German Secret Field Police.

Keywords: field gendarmerie, the police system, auxiliary police, traffic control, security, patrol, commandant's office.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Скоробогатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941-1943) / А. В. Скоробогатов. - Х.: Прапор, 2004. - 368 с.; Романько О.В. Крым под пятой Гитлера. Немецкая оккупационная политика в Крыму 1941 - 1944 гг. / О.В. Романько. - М.: Вече, 2011. - 432 с.
2. Wurdack J. Feldgendarmerie. - [Електронний ресурс]. - режим доступу до сайту: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Ordnungstruppen/FG.htm>; Уильямсон Г. Немецкая военная полиция 1939-1945 / Г Уильямсон, Р. Вольстад. - М.: АСТ, - 2005. - 64 с.; Жуков Д.А. Русская полиция / Д.А. Жуков, И. Ковтун. – М.: Вече, 2010. – 304 с.
3. German Armored Traffic Control During the Russian Campaign. – Washington: Department of the Army Pamphlet, 1952. - No. 20-242. – 52 с.
4. Уильямсон Г. – Вказ. праця. – С.7.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі: ЦДАВО України). – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 177, арк. 30.
6. Там само, спр. 373, арк. 4.
7. Там само, спр. 199, арк. 45.
8. Там само, спр. 156, арк. 51.
9. Wurdack J. Feldgendarmerie. - <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Ordnungstruppen/FG.htm>
10. ЦДАВО України. – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 373, арк. 73.
11. Романько О.В. – Вказана праця. - С.91.
12. ЦДАВО України. – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 156, арк. 51.
13. Там само, спр. 166, арк. 124.
14. Там само, арк. 127.
15. Там само, спр. 138, арк. 10.

16. Там само, спр. 156, арк. 92.
17. Там само, спр. 170, арк. 18.
18. Там само, арк. 20.
19. Там само, спр. 199, арк. 106.
20. Там само, спр. 153, арк. 47.
21. Там само, спр. 156, арк. 77.
22. Там само, спр. 199, арк. 106.
23. Там само, спр. 373, арк. 52.
24. Там само, арк. 34.
25. Там само, арк. 4.
26. German Armored Traffic Control During the Russian Campaign. – Вказ. праця. – С. 6.
27. ЦДАВО України. – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 373, арк. 57.
28. Там само, спр. 200, арк. 13.
29. Там само, спр. 156, арк. 110.
30. Там само, спр. 152, арк. 43.
31. Там само, спр. 156, арк. 77.
32. Там само, спр. 152, арк. 109.
33. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі: ЦДАГО України). – ф. 62, оп. 1, спр. 272, арк.. 55.
34. Там само, ф. 62, оп. 1, спр. 218, арк.. 124.
35. ЦДАГО України.- ф. 62, оп. 1, спр. 271, арк.. 10.
36. ЦДАВО України. – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 469, арк.. 18.
37. ЦДАГО України.- ф. 1, оп. 1, спр. 77, арк.. 10.
38. ЦДАВО України. - КМФ 8, оп. 2, спр. 178, арк. 51.
39. Там само, спр. 152, арк.. 77.
40. Там само, спр. 458, арк.. 140.
41. Там само, спр. 199, арк.. 106.
42. Там само, спр. 166, арк.. 88.
43. ЦДАГО України.- Ф.57, оп. 1, спр. 146., арк. 5.
44. Держархів Донецької обл., ф. Р-1820, оп. 1., спр. 15, арк. 25.
45. Там само. – арк. 38.
46. Держархів Сумської обл., ф. Р-2034, оп. 1, спр. 1, арк. 90.
47. ЦДАВО України. – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 152, арк.. 110.
48. Там само, спр. 199, арк.. 106.
49. Там само, спр. 373, арк.. 4.
50. Там само, спр. 199, арк.. 106.
51. ЦДАГО України.- ф. 62, оп. 1, спр. 273, арк.. 96.
52. Держархів Донецької обл., ф. Р-1786, оп. 1, спр. 1, арк. 72.
53. ЦДАВО України. – ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 199, арк.. 107.
54. Там само, спр. 139, арк.. 38.
55. Там само, спр. 469, арк.. 18.
56. Держархів Донецької обл., ф. Ф-1882, оп. 1., Спр. 5, арк. 7.
57. Держархів Сумської обл., ф. Р-1829, оп. 3, спр. 10, арк. 7.
58. Там само, ф.Р-2034, оп. 1, спр. 1, арк.. 58.

Надійшла до редакції 4.10.2013 р.